

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

**РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра**

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент, страхування»

на тему:

**«Фінансові ресурси місцевих бюджетів та особливості їх формування в умовах
фінансової децентралізації»**

Виконавець:

Студентка 4 курсу ФФБС

Руденко В.С.

/підпис/

Науковий керівник:

К.е.н., доцент

Коцюрубенко Г.М.

/підпис/

ОДЕСА – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах однією із найбільш важливих та успішних реформ в Україні є децентралізація. Основною метою її проведення є створення базового елемента місцевого самоврядування - фінансово самодостатніх об'єднаних територіальних громад. Головною причиною за якої відбувається дана реформа - це неможливість діючої моделі місцевого самоврядування забезпечити відповідний рівень соціально-економічного розвитку територіальних громад, оскільки більшість із них є дотаційними. Тому постало завдання об'єднати такі адміністративно-територіальні одиниці, надати їм більше повноважень і наділити відповідними фінансовими ресурсами. В результаті цього громада через органи місцевого самоврядування має самостійно забезпечити належний рівень надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального забезпечення, житлово-комунального господарства. При цьому, якість цих послуг не повинна бути нижчою, аніж до об'єднання.

Необхідною передумовою розвитку об'єднаних територіальних громад є забезпечення їх необхідними фінансовими ресурсами. Ці ресурси є об'єктом і реальним вираженням місцевих фінансів, а суб'єктами економічних відносин, в процесі яких вони формуються, розподіляються і використовуються, є органи місцевого самоврядування, які діють від імені та в інтересах територіальної громади, державні органи влади, юридичні та фізичні особи. Обґрунтування сутності, природи виникнення, особливостей формування, розподілу та використання фінансових ресурсів нерозривно пов'язано з розумінням змісту місцевого самоврядування та місцевих бюджетів. Зважаючи на це, дослідження фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування та пошук нових джерел їх формування є актуальним.

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження діючої практики формування фінансових ресурсів Державного бюджету України та визначення пріоритетних напрямків вдосконалення планування та виконання доходної частини Державного бюджету.

Завдання дослідження:

- описати сутність та роль місцевих бюджетів у фінансовій системі країни;
- дослідити поняття фінансових ресурсів місцевих бюджетів та джерела їх формування;
- проаналізувати практику формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів України, зокрема аналіз податкових надходжень у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів як інструменту впливу на дохідну базу місцевих бюджетів в Україні;
- запропонувати напрями вдосконалення системи формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації;
- обґрунтувати доцільність запропонованих заходів.

Об'єкт дослідження – процес формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Предмет дослідження - теоретичні та практичні засади формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання процесів формування ресурсів місцевих бюджетів в умовах трансформаційних змін. Зокрема, застосовувались методи наукової абстракції аналізу, індукції і дедукції, узагальнення та системний метод –при дослідженні понятійного апарату; метод порівняльного аналізу –під час вивчення змісту наукової літератури та законодавчої бази і узагальненні основних напрямів сучасних досліджень з обраної проблематики; метод економічного аналізу –при визначенні механізму формування ресурсів місцевих бюджетів та його оцінки; поєднання історичного та логічного підходів, а також методу еволюційної теорії –при дослідженні процесів становлення та розвитку місцевих бюджетів в Україні. Окрім того, при аналізі окремих економічних явищ застосовувалися методи групування та класифікації результатів.

Інформаційна база роботи. Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України з питань публічних фінансів, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених з теорії, методології, методики та практики формування ресурсів місцевих бюджетів, інструктивно-методичні документи, матеріали науково-практичних конференцій, звіти, інформаційно-аналітичні та статистичні матеріали Рахункової палати України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок. Основний зміст викладено на 72 сторінках. Робота містить 16 таблиць, 21 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи **«Теоретичні засади формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів»** розглянуто місце місцевих бюджетів в фінансовій системі України, визначено поняття фінансових ресурсів місцевих бюджетів та джерела їх формування. Досліджено особливості бюджетної політики місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації.

У другому розділі **«Аналіз наповнення місцевих бюджетів в Україні»** проаналізовано сучасні практику формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів, наведений аналіз податкових та неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. Досліджено міжбюджетні трансферти як інструмент впливу на дохідну базу місцевих бюджетів в Україні. Розглянуто практику формування фінансових ресурсів обласного бюджету Одеської області.

У третьому розділі **«Шляхи підвищення ефективності формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації»** запропоновано впровадження зарубіжного досвіду в формуванні ресурсів місцевих бюджетів України. Надані рекомендації вдосконалення системи формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі.

Місцеві бюджети займають одне з центральних місць в економічній системі кожної держави, відіграють вагомую роль у перерозподілі валового національного продукту, фінансуванні державних програм, зокрема соціальної спрямованості і є найбільш чисельною ланкою бюджетної системи країни, в них зосереджується значна частина державних фінансових ресурсів.

Місцеві бюджети за допомогою фінансових ресурсів активно впливають на економічні та соціальні процеси адміністративно-територіальних одиниць і створюють можливості для розв'язання загальнодержавних проблем на регіональному рівні та підвищення якості життя громадян. Під фінансовими ресурсами місцевого самоврядування розуміють сукупність грошових засобів, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу ВВП і спрямовуються на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць.

Хронічна нестача фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їх дохідних джерел стали проблемою загальнодержавної уваги. Проведення державної бюджетної політики сьогодні забезпечується різними шляхами, серед яких можна вирізнити перегляд податкових ставок, зміну обсягу і структури державних видатків, зміну балансу між доходами і видатками бюджету, заміну джерел фінансування його дефіциту, встановлення граничних обсягів державного боргу, зміну його структури та джерел фінансування, державну підтримку вітчизняних підприємств і підприємців.

Удосконалення механізму формування і використання коштів місцевих бюджетів є одним з найважливіших питань сьогодення, оскільки вони є фундаментом всієї бюджетної системи країни. Місцеві бюджети займають одне з провідних місць в системі функціонування економіки держави, в тому числі в формуванні фінансових ресурсів, становленні макро-та мікроекономічних показників, розвитку міждержавних відносин тощо.

В роботі був проведений аналіз формування ресурсної бази місцевих бюджетів України.

Зважаючи на розширення доходної бази місцевих бюджетів, ми ознайомилися з динамікою частки місцевих бюджетів у загальному обсязі зведеного бюджету України за останні 10 років. Частка доходів місцевих бюджетів в Зведеному бюджеті України за останні 10 років має тенденцію до зростання, однак, переважна частка фінансових ресурсів (більш, ніж 75%) все ще концентрується у державному бюджеті, що спричиняє залежність місцевих органів влади від рішень центрального уряду.

Аналізуючи частку доходів місцевих в ВВП за останні 10 років можна стверджувати про зниження рівня фінансової централізації місцевих органів самоврядування, з огляду на те, що було прийнято низку законодавчих актів, норми яких передбачають зростання фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів. Основою фінансової

самостійності бюджетів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Держава в свою чергу бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів мають таку структуру: доходи загального фонду (ключові податки: податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, плата за землю, інші податки та збори, акцизний податок з пального, акцизний податок з роздрібного продажу підакцизних товарів). Доходи спеціального фонду: власні надходження бюджетних установ, митний експеримент для ремонту доріг, екологічний податок, інші надходження, пайова участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, кошти від продажу землі.

Провівши оцінку виконання місцевих бюджетів за 2016 – 2020 роки, можна стверджувати, що реформа міжбюджетних відносин кардинально змінює перерозподіл фінансових потоків між центром та місцями. Найголовнішим доказом на користь проведення децентралізації доходів та видатків Україні став профіцит місцевих бюджетів.

Об'єднані громади наділяються додатковими повноваженнями та відповідними фінансовими ресурсами в яких залишається:

- 60% податку на доходи фізичних осіб;
- 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт);
- 100% єдиного податку; 100% акцизного податку з роздрібною торгівлі;
- 100% податку на прибуток установ комунальної власності ОТГ;
- 100% платежів за надання адміністративних послуг; 25% екологічного податку;
- інші збори та платежі, міжбюджетні трансферти та надходження в рамках програм і допомог.

У структурі доходів місцевих бюджетів України найбільшу частку у загальному обсязі до 2018 року становили офіційні трансферти – близько 50% впродовж 2016 – 2018 років. Питома вага податкових надходжень за цей період коливається від 40,1% у 2016 році до 40,5% у 2018 році. В 2019 – 2020 році частка офіційні трансферти до місцевих бюджетів значно знижується – в 2019 році до 46,5%, в 2020 році – 34,0% і зростаю частка податкових надходжень – 48,3% та 60,4% відповідно.

Незначна фіскальна роль відводиться такій статті доходів місцевих бюджетів України як неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом, оскільки вони складають найменшу суму від загального обсягу доходів. У 2016 році питома вага неподаткових надходжень становила 6,0% або 21,8 млн. грн., у 2020р. вона зменшилась на 0,28% і становила 5,66% – 25969 млн. грн., і у 2018 році відбулося зменшення до показника 5,14% (або 29129 млн. грн.) від загальної суми доходів місцевих бюджетів України. Щодо доходів від операцій з капіталом, то їхня частка від загальної суми доходів склала близько 0,55% за аналізований період.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що податки виступають вагомим інструментом бюджетного регулювання країни і є основою регіональної бюджетно-податкової системи, яка виступає інструментом макроекономічного регулювання і спрямована на виконання основних завдань, що стоять перед економікою України в умовах глобалізації.

Міжбюджетні трансферти негативно впливають на розвиток місцевого самоврядування та децентралізацію, оскільки невирішеною залишається проблема фінансової самодостатності територіальних громад. При цьому, це сприяє збереженню та навіть посиленню основних негативних тенденцій розвитку системи міжбюджетних відносин, які сформувалися в Україні в останнє десятиріччя, а саме:

- надміру високий рівень централізації бюджетних ресурсів;
- незбалансованість місцевих бюджетів в розрізі основних джерел їх наповнення;
- неефективність нормативно-правового визначення бюджетних відносин та рамок бюджетоутворення;
- відсутність стимулів формування самодостатніх адміністративно територіальних утворень за рахунок збільшення дохідних джерел місцевого бюджету. Залежність місцевих бюджетів від офіційних трансфертів з центру робить останніх повністю залежними від фінансування з державного бюджету.

Подальше реформування міжбюджетних відносин має забезпечити їх збалансованість, а також створити умови для зацікавлення територіальних громад у розвитку. Проблема нестачі на локальному рівні власних фінансових ресурсів не зникла, вона залишається гострою та нагальною. Зміни до бюджетного та Податкового кодексів звичайно забезпечили певні позитивні результати, проте говорити та аналізувати їх варто, передусім, при аналізі міжбюджетних трансфертів в складі доходів об'єднаних територіальних громад, на які і були направлені зазначені законодавчі зміни.

Важливою складовою потенціалу економічного розвитку кожного регіону є забезпеченість достатніми фінансовими ресурсами. Під регіональними фінансовими ресурсами розуміють сукупність доходів, створених господарським комплексом регіону, і заощадження громадян, а також кошти, що надійшли в результаті їх територіального перерозподілу. Регіональні фінансові ресурси включають: муніципальні фінансові ресурси; кошти підприємств та організацій; заощадження домогосподарств; кошти державного бюджету, що спрямовуються на фінансування. Нами розглянуто процес формування ресурсів Одеського обласного бюджету.

Серед доходів обласного бюджету Одеської області протягом 2015 – 2020 рр. найбільшу питому вагу займають трансферти, які на кінець 2020 року склали 3291 млн. грн. або 54,1 % від всієї структури доходів обласного бюджету Одеської області. У порівнянні з 2015 роком частка трансфертів у структурі доходів зменшилась на 28,8 %, що вказує на значне, поступове зростання фінансової незалежності та фінансової самостійності регіону.

Поряд із трансфертами основу формування фінансових ресурсів регіону становлять податкові надходження. Протягом аналізованого періоду податкові надходження мали тенденцію до збільшення, а саме в 2019 році у порівнянні з 2018 роком зросли на 419, 11 млн. грн. або на 2,47 %, а в 2020 році в порівнянні з 2019 роком на 133,6 млн. грн. або на 6,0 %

Проте разом із збільшенням частки податкових надходжень до регіонального бюджету, все ж таки їх динаміка залишається нестабільною. Незважаючи на постійне вдосконалення системи оподаткування, відбувається ухилення від сплати податків, упущення в адмініструванні, податкова заборгованість. Зазначимо, що структура

податкових надходжень обласного бюджету Одеського регіону за останні декілька років майже не змінилась, основним податком, яким наповнюється бюджет є податок з доходів фізичних осіб, що складає більше 80% усіх податкових надходжень до бюджету.

Важливою складовою доходів обласного бюджету Одеської області є доходи від операцій з капіталом. Це надходження до регіонального бюджету, що формуються за рахунок продажу майна, що перебуває у комунальній власності. Відповідно ці надходження слід розглядати як альтернативне джерело формування доходів місцевих бюджетів. Протягом аналізованого періоду доходи від операцій з капіталом у середньому не перевищують 1,0 %. Це є наслідком зниження ефективності використання комунальної власності та значною обмеженістю вільних об'єктів у регіоні, які можуть бути реалізовані. У порівнянні із зарубіжними цей показник є заниженим, адже у Великій Британії, Угорщині та Словаччині він складає понад 10,0%.

Питома вага міжбюджетних трансфертів по Одеській області є дещо вищою аналогічного показника по Україні. Хоча Одеська область має досить високий рівень економічного розвитку у порівнянні з іншими регіонами України, дана тенденція свідчить про залежність від фінансової допомоги від центральних органів влади, яка здійснюється у вигляді міжбюджетних трансфертів. Із проведеного дослідження можна зробити висновок, що Одеський регіон характеризується низьким рівнем частки власних доходів - 45,9% в 2020 році і значно вищим ніж по Україні рівнем частки міжбюджетних трансфертів (54,1 %).

Аналіз показники фінансової стійкості, свідчать, що фінансова стійкість бюджету Одеської області знаходиться в критичному стані, Одеська територіальна громада за останні три роки фінансово неспроможна, але показники фінансової стійкості мають позитивну тенденцію до зростання. З наведеного аналізу зроблені висновки про необхідність удосконалення формування ресурсів місцевих бюджетів.

В Україні доцільно вжити таких заходів для зміцнення доходної бази місцевих бюджетів:

- визначити оптимальний розмір частки трансфертів, цільових субвенцій у трансфертах із державного бюджету;
- раціональний розподіл видаткових зобов'язань із місцевого бюджету;
- окрім субсидування для фінансування капітальних видатків, використовувати різноманітні позики (наприклад, облігаційні позики, міжбюджетні позики, кредити фінансово-кредитних установ);
- до складу місцевих податків віднести ті, що мають постійний та вагомий характер (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, податок на розкіш); обсяг місцевих податків повинен бути пов'язаний із рівнем надання місцевих послуг;
- обмежити роль державних дотацій та субвенцій, що мають вплив із боку держави на розвиток місцевого самоврядування;
- ввести місцевий податок з продажів.

Вважаємо, що наведені рекомендації можуть бути використані у процесі формування і реалізації фінансової політики держави, що дасть змогу підвищити ефективність формування ресурсів місцевих бюджетів в Україні.

АНОТАЦІЯ

Руденко В. С. «Фінансові ресурси місцевих бюджетів та особливості їх формування в умовах фінансової децентралізації»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент, страхування»

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2021

У роботі розглядаються теоретичні аспекти сутності фінансових ресурсів місцевих бюджетів та особливості їх формування в умовах фінансової децентралізації.

Проаналізовано практику формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів України.

Запропоновано удосконалення системи формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації з урахуванням зарубіжного досвіду

Ключові слова: децентралізація, фінансові ресурси місцевих бюджетів, доходи, податки, неподаткові надходження, бюджетні трансфери

ANNOTATION

Rudenko V. "Financial resources of local budgets and features of their formation in the conditions of financial decentralization"

Qualifying work on obtaining a bachelor's degree in the specialty 072 «Finance, Banking and Insurance»

for the educational program «Finance, financial management, insurance»,

Odessa National Economic University

Odessa, 2021

The work deals with the theoretical aspects of the essence of financial resources of local budgets and features of their formation in the conditions of financial decentralization are considered in the work.

Author analysis of the practice of forming financial resources of local budgets of Ukraine.

It is proposed to improve the system of formation of financial resources of local budgets in terms of financial decentralization, taking into account foreign experience

Keywords: decentralization, financial resources of local budgets, revenues, taxes, non-tax revenues, budget transfers